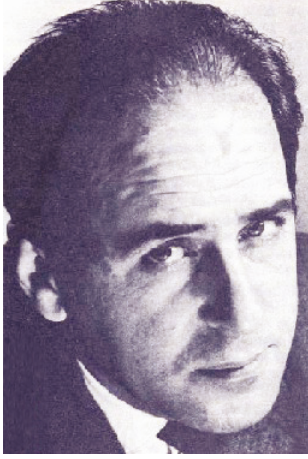

Fakir Baykurt

MACİT BALIK

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi duyarlılıkla köyün ele alındığı yaklaşık otuz yıllık bir süre içinde (1940-1970 arası) adından en çok söz ettiren yazarlardan biri Fakir Baykurt'tur (1929-1999). Köy ve köylünün yaşantısını, yazdığı öykü ve romanların odağına alarak toplumsal çarpıklıkları irdelemeyi önceleyen bir yazar olarak Fakir Baykurt, ilk örnekleri Tanzimat'ta görülüp seksenli yıllara kadar edebî ürünlerin değişmeyen konusunu yaşamının sonuna kadar farklı bir damardan beslenerek dile getirmiştir. Yazarlığı boyunca aynı zamanda köy öğretmenliği de yapan Baykurt "kişiliğinde köyü şuurlandıran, dile getiren" (Benk 2000: 529) bir yazar profili çizmiş, köyü dışarıdan değil, içinden yetişmiş biri olarak, onların kültür kodlarını bünyesinde taşıyıp eserlerine yansıtan bir yazar olmuştur. Onu farklı kılan edebî tavrının oluşmasında köy kökenli ve Köy Enstitüsünden yetişmiş olmasının payı büyüktür. Böylelikle o, Türk edebiyatında, kendisine gelene kadar, "Nabizâde Nâzım'ın *Karabibik*'i (1890), Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* (1910), Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* (1919), Yakup Kadri'nin *Yaban*'ıyla (1932) ile giren köylü ve köy gerçeğini, dıştan/uzaktan değil; içinden çıkan bir yazar olarak yansıtmıştır" (Andaç 2000: 17).

Köy edebiyatıyla özdeşleşen ve asıl adı Tahir olan Fakir Baykurt'un yaşam öyküsü Feridun Andaç'ın hazırladığı *Anadolu Aydınlanmacısı Fakir Baykurt* (2000) adlı biyografik çalışmadan özetle şöyledir:

"1929 yılında Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy'de doğar ve ilköğrenimini burada tamamlar. 1943 yılında Isparta Gönen Köy Enstitüsü'ne girer ve yazın macerasına burada yazdığı şiirlerle başlar. Enstitü yıl-

larında Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet, Maksim Gorki, Panait Istrati gibi Türk ve dünya yazarlarını okur. 1947'den itibaren önce şiirlerinde sonra da bütün yazılarında Fakir Baykurt ismini kullanmaya başlar. Şiirlerinde dile getirdiği gerçekler yüzünden üst üste koşturmalar geçirir. Köy enstitüsünü bitirerek Yeşilova'nın Kavacık Köyü'ne öğretmen olarak atanması 1948 yılındadır. 1953 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'ne giren Baykurt 1955'te mezun olarak Sivas Lisesi'ne atanır. 1959 yılında yayımlanan Yılanların Öcü romanı 1958'de Cumhuriyet gazetesinin açtığı Yunus Nadi yarışmasında birinci olur. 1971 yılında yayımladığı Tırpan adlı romanı Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü alır. Aynı yıl muhtıra sonrası tutuklanarak Ankara Merkez Cezaevi'ne gönderilir, çıktıktan sonra ise kendisine yurt dışına çıkış yasağı konur. 1974'te Can Parası adlı öykü kitabıyla Sait Faik Hikâye Armağanı'na lâyık görülür. 1986 yılında Almanya'ya giden Fakir Baykurt Duisburg'da öğretmenliğe başlar. Burada da çeşitli konferanslara katılarak aynı zamanda roman ve öykü yazmayı sürdüren yazar, 11 Ekim 1999 tarihinde tedavi gördüğü Almanya Essen Üniversitesi Kliniği'nde ölür" (Andaç 2000: 21-26).

826

Türk romanında köy gerçekliğini içselleştirerek yansıtan Fakir Baykurt'un *Türk Dili* dergisi ile ilk yazınsal iletişimi 1967 yılının Mayıs sayısında yayımlanan "Ataç'ı Anışlar: Ataç İçin" sayısına yazdığı kısa bir değerlendirme yazısı ile başlar. Bu yazısında "tek başına bir okul" (Baykurt 1967: 581) olarak gördüğü Ataç'ın çevirmenliğinden eleştirmen yönüne ve denemelerine kadar birçok niteliğine ilişkin olumlu kanaatlerini dile getirerek özelde kendi ve genel olarak köy romancılarının Ataç'a bakışını ortaya koymuş olur. 1967 ile 1983 yılları arasında düzenli olmamakla birlikte Fakir Baykurt'a ait otuz metnin yayımlandığı, bunların yirmisinin öykü, beşinin soruşturmalara verdiği yanıtlar ve geri kalanının da tanıtım ve denemelerden oluştuğu görülür. Bu yazılar içinde onun Türk dili ve edebiyatına katkıları açısından önem arz eden metinlerinin öyküleri olduğu gerçeği göz önüne alınarak bu öykülerin izini sürmenin *Türk Dili* dergisi aracılığıyla yaptığı katkılarının daha net bir biçimde anlaşılacağı aşikârdır. Bu itibarla Fakir Baykurt'un *Türk Dili*'ndeki ilk yazı deneyimi olan Ataç soruşturmasından sonra öykü dışındaki türlerde yayımlanan metinlerinden kısaca bahsedilmesi ve ardından esas üzerinde durulması gereken öyküleri ve bunlar aracılığıyla edebiyata olan katkısının vurgulan-

ması gerektiği inancındayız.

Fakir Baykurt *Türk Dili* dergisinin yaptığı soruşturmalar çerçevesinde ilk olarak Ocak 1973 ve Ocak 1974 sayılarında “Ne Okudular?” sorusuna cevap vermiş, bu bağlamda kendi çizgisine paralel olarak toplumcu gerçekçi duyarlılıkla yazılmış olan, köyü veya ekonomi-politika ilişkilerini kurgunun odağına alan romanlar okuduğunu irdelemiştir. *Boynu Bükük Öldüler* ve *İmparator*, Baykurt’un soruşturmalar çerçevesinde Türk okuruna tavsiye ettiği kitaplar olmuştur. 1975’in Temmuz sayısında *Türk Dili*’nin *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*’nda, öykünün tanımını, öykü ile romanın karşılaştırmasını yapmış ve kendi öykü anlayışını dile getirmiştir. Baykurt’un öykücülüğü ile ilgili şifreler, bu yazının kısa içeriğine sığdırılmıştır. Fakir Baykurt, yine Aralık 1975’te *Türk Dili* dergisi tarafından açılan “Bir seçki hazırlasanız Orhan Veli’nin hangi şiirlerini seçerdiniz? Neden?” soruşturmasına ve Ocak 1972 sayısında yer alan “Türk Yazınında Dış Göç” soruşturmasına dâhil olmuştur. Baykurt’un dış göçe ilişkin söylemlerinde, 1960’tan sonra Almanya’ya göç eden işçilerin içine düştükleri sıkıntıları, sosyal travmaları, kültürel uyumsuzlukları roman ve öykü konusu yapmak gereğinin altı çizilmiştir. Kendisinin de duyarsız kalmadığı göç olgusunun, köy ve köylüden sonra romanlarını besleyen önemli kaynaklardan biri olduğu belirtilmiştir. Fakir Baykurt, edebiyat dünyasına yeni adım atmış yazarların okuyuculara tanıtılmasına da katkıda bulunmuş, bu bağlamda Nadir Gezer, Mehmet Yıldız gibi genç kalemlerin ve Güney Dal’ın *E-5* romanını mercek altına alarak geniş okur kitlelerince tanınmasına ve okunmasına kapı aralamıştır.

827

Türk edebiyatında köy romanı ve öyküleriyle ismi öne çıkan Fakir Baykurt’un *Türk Dili* dergisinde yayımlanan yirmi öyküsü bulunmaktadır. Bu öykülerin tümü yazarın dünya görüşü ve değişmeyen gerçekçi yaklaşımıyla koşutluk arz edecek şekilde köy odaklı ve toplumsal meseleleri irdelemeyi amaçlayan metinlerdir. Baykurt’un *Türk Dili*’ndeki ilk öyküsü Eylül 1970’te yayımlanan “Mısır Tarlasında Bir Domuz” başlığını taşır. “Mısır Tarlasında Bir Domuz”, köy gerçekliğini merkeze alan kurgusal metinlerin başat özelliklerinden olan karşıt unsurların kurgusal doku içinde çarpıştırılmasına yaslanır. Olay, dağda odun kesen Ekiz Ali ile şehirden gelen ve maden şirketi adına ormanda araştırma yapan Seyfi Bey’in tesadüfen karşılaşmasından sonra gelişen iletişim biçimlerinden ibarettir. Öykü, ormanda odun kesmekte olan Ekiz

Ali'nin yanına terlemiş, yorulmuş ve acıkmış bir halde gelen şehirli şirket görevlisi Seyfi Bey'e köy insanının yaptığı karşılıksız yardımla başlar. Ekiz Ali azık torbasında ne var ne yoksa hepsini Seyfi Bey'e ikram eder. İkisi arasında böylelikle başlayan tanışıklık Seyfi Bey'in Ekiz Ali'yi şehre davet etmesiyle biter. Ekiz Ali pazara çıkmak üzere şehre indiği bir zamanda aklına gelen Seyfi Bey'i ziyaret eder fakat ondan herhangi bir sıcaklık göremediği gibi Seyfi Bey'in onu tanımamasına içerlemesi de yanına kalır. İyi niyetli köylü karakteri gereğince Ekiz Ali bu durumu zamanın darlığına yorar. Seyfi Bey birkaç kez daha aynı köye gitmek durumunda kalır. Her seferinde Ekiz Ali'ye konuk olur ve imkânsızlıklar içinde bile olsa en iyi şekilde ağırlanır. Karşılığında yine şehre davet edip ağırlamak isteğini dile getiren Seyfi Bey Ekiz Ali'yi yine tanımazlıktan gelir, zamanının olmadığından yakınır ve ilgilenmez. Ekiz Ali oldukça mahcup bir eda ile köyüne döner. Köyde mısır zamanıdır ve Ali akşamları domuzların tarlalara musallat olması tehlikesine karşı çardakta uyumaktadır. O gecelerden birinde Bekçi, Düzşehir'den gelen birini arkadaşı diye Ali'ye teslim eder. Ekiz Ali getirilenin Seyfi Bey olduğunu görür ve bir kez daha onu tüm içtenliğiyle konuk eder. Kendi yatağını Seyfi Bey'e verip köye döner. Giderken de misafirine tüfeği verip tarlayı domuzla karşı gözetmesini ister. Fakat bu kez aklına bir kurnazlık gelir ve Seyfi Bey'in bağladığı atını çözer. Gece tarladan gelen bir sese uyanan Seyfi Bey, gördüğü karartıya ateş eder. Sabah Ekiz Ali tarlaya domuz girip girmediğini sorunca Seyfi Bey bir domuz vurduğundan söz eder. Gidip vurdukları şeye baktıklarında Seyfi Bey'in kendi atını vurduğunu görürler. Öykünün sonunda verilmek istenen mesaj, köylü Ekiz Ali'nin ağızından dökülen "Köye gelirsin atını tanımazsın, şehre varırsın konuğunu!" (Baykurt 1970: 483) cümleleriyle ifade edilir. İki kişinin temsil ettikleri sosyal sınıfın ve ardından köylü düşüncesi ile şehirli zihniyetin çatışmalı, çelişkili yapısı ortaya konmaktadır.

Öykülerinde tavrını hep köylüden yana koyan Fakir Baykurt, söz konusu öyküsünde de köylünün şehirliye verebileceği dersleri irdeler. Toplumun tezat oluşturan iki farklı sosyal tabaka mensubunun ilişkilerinde köy insanının üstün olduğu tezini ispatlamış olur. Öykünün üzerine inşa edildiği tez; saf, temiz, samimi, fedakâr fakat haksızlığa kayıtsız kalmayan Anadolu köylüsü ile menfaatperest, ilgisiz, tepeden bakan ve samimiyetten uzak şehir insanının köyde karşılaşmalarıyla ortaya çıkan karşıt dünya görüşünün köylü lehine so-

nuçlanmasıdır.

Fakir Baykurt, 1970-1980 yılları arasında yazdığı öykülerinde köyü ve köy yaşantısını merkez almış, köylünün yaşamındaki bütün detayları öykücülüğünde kullanarak, içinde bulunulan sosyal, siyasal ve özellikle ekonomik güçlüklerle işaret etmiştir. Baykurt'un 70'li yılların sonlarında dil ve teknik açısından öykücülüğünde değişiklik olmaksızın içerik değişikliğine gittiği, dönemin önemli toplumsal olaylarından "dış göç"ün doğal sonucu olarak bu konuyu işlediği görülür. Dış göçe gelmeden önce Fakir Baykurt'un *Türk Dil'i*'ndeki ilk öyküsünden itibaren köy edebiyatı çizgisinden ayrılmadığını, sosyal gerçekçi, insan veya olay değil, sorun merkezli yazın anlayışında taviz vermediğini belirtmek gerekir. Yazarın öykülerinde yakından tanıdığı köy yaşantısının hemen hiçbir detayı gözden kaçırılmadan dosdoğru aktarılmış, fakat yazar tutumunun sürekli köyden ve köylüden yana olacak şekilde öne çıkarılması, edebi ölçütlerle değerlendirildiğinde oldukça sığ ve tekrara dayalı öykülerin yazılmasına yol açmıştır. Baykurt'un hemen her öyküsünde köyün ve köylünün problemlerini dile getirme gayretinde olduğu, bazen anlatım kuruluğuna düşse de sosyalist gerçekçi tutumundan ödün vermediği, bu sebeple sorunları genellikle inanç ve ekonomik etkenlere bağladığı söylenebilir. Karşıt durumların bir arada verildiği öykülerde; köy yaşamının önemli düzenleyicilerinden biri olan hurafe, batıl, muska ve üfürükçülük gibi inanışların karşısına bilim ve aklı koyarak pozitif bilimlerin üstünlüğü neticesine varılır. Devletin köylüye bakışı, resmî kurumların Anadolu köylüsüne hizmet vermeyişi, köye gelen bürokrat, memur, asker gibi resmî konumlara sahip olan kişiler karşısında köylülerin yaşadığı eziklik, onları ağırlamakta gösterilen ihtimam ve kadirşinaslık, iki kesim arasında (köylü-şehirli) görülen zihniyet farklılığı ve özellikle köylülerin bilinçsizliği, eğitime yönelik olumsuz bakışı, okullaşma yolundaki cehaleti gözler önüne serilerek bir bakıma öykülere, köylüyü eğitme görevi atfedilir. Köylünün topraksızlığı, yoksulluk, ekonomik darboğazda sıkışan, sağlık problemleri yaşayan ve sadece seçimden seçime hatırlanan köylülerin boğuşmak zorunda oldukları sorunlar da Baykurt'un öykülerinin önermeleri arasındadır.

Baykurt'un öyküleri köyü ve köylüyü içlerinde buldukları ekonomik ve sosyal problemleri gözler önüne sermekten ibaret değildir. Köyün doğal güzellikleri hemen tüm öykülerinde geniş doğa tasvirleriyle sık sık irdelenir.

Köylünün saflığı, temiz düşünceleri, fedakârlığı, çevikliği, kimi zaman kur-nazlığı, iyilikseverliği, misafirperverliği, tabiatın zor şartlarıyla mücadeleleri, kanaatkârlığı da öykülerin geneline yansıyan özelliklerdir. Baykurt'un köy odaklı öykülerinde kadınların erkeklere göre daha bilinçli, gayretli, pratik çö-zümler üreten, çalışkan olduğuna vurgu yapılırken Anadolu köy kadınlarının hem şehir insanına hem de köydeki erkeklere galebe çalacak güçlü bir karak-tere sahip olduklarının altı çizilir. Bunların yanında köylünün bilinçlenmesine yönelik gelişmeler, sendika bilinci, örgütlü başkaldırı gibi faaliyetlerin yolunu açan gelişmeler de kurgusal evrenin öğeleri arasında yer alarak okuyucunun bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılır. Fakat okur kitlesinin tamamına yakınının şehir insanı olduğu düşünülürse köy yaşamını gerçekçi, gözlemci bakış açı-sıyla ortaya koymanın hedefteki kitleye ulaşamadığı sonucu çıkar.

830

1980'li yıllara yaklaşıldığında Fakir Baykurt öykülerinde ibrenin Anadolu köylerinden yurt dışına, gurbete giden Türk insanına çevrildiği gözlenir. Büyük bir dış göç dalgasının ardından yabancı memleketlerde Türk ailelerin yaşadıkları problemler, sosyalist gerçekçi sanat anlayışına koşut bir şekilde, duyarlılıkla ele alınır ve öykü malzemesi olarak kullanılır. Toplum meselelerini estetik ölçütlerden ziyade sosyolojik ölçütleri önceleyerek kurguya alan tüm yazarlarda olduğu gibi Fakir Baykurt da dış göçü konu olarak seçtiği öykü-lerde sosyal sorunu ortaya koyma endişesi güder. Özellikle Almanya'ya giden işçilerin ağır koşullar altında çalıştırıldıkları, Almanların Türklere küçümse-yici, aşağılayıcı ve tahkir edici bakış açıları, Türk ailelerin yaşadığı kültürel travmalar, dil ve iletişim problemlerinden kaynaklanan yanlış algılamalar, ya-bancı okullarda okuyan Türk çocuklarının içine düştükleri uyum problemleri vs. Baykurt'un Almanya, Hollanda gibi yabancı ülkelerde teşhis ettiği ve öy-küsüne taşıdığı problemlerdir.

Dış göçe mecbur kalmış işçi ailelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik so-runlarının yanı sıra Almanya'nın sağlık, eğitim, çevre açısından yüksek stan-dartlara sahip olduğu da öykülerin farklı bir kutbunu oluşturur. Yine zıt olguların bir araya getirilerek Türkiye ve Avrupa'daki yaşam koşulları ara-sında karşılaştırma yapma olanağı sağlanmış olur. Almanya'daki Türklerin kendi memleketlerine nispeten daha iyi hizmet aldıkları, insana verilen değe-rin daha yüksek olduğu, hak ve hukuk işleyişindeki düzen gibi olumlu geliş-melerin öykülerde sıklıkla vurgulanması, sosyal sorumluluk hissiyle yazan

Fakir Baykurt'un ulaşmak istediği sonuca kapı aralar.

Türk edebiyatında köyü ve köy gerçekliğini, seksenli yıllardan itibaren ise dış göç ve gurbetçi işçileri öykülerinde ve genellikle aynı kurgu mantığı içerisinde işleyen Fakir Baykurt, köy kökenli bir yazar olduğundan kaynaklanan bir dil ve anlatım kolaylığı, akıcılığı yakalamayı başarmış, köyün çok farklı açılardan panoramasını ve ince detaylarını öykülerine taşımıştır. Fakat Baykurt, kişi, olay, zaman veya mekândan çok sorunlara odaklandığı için birçok öyküde aynı söyleyişi, aynı köy manzaralarını, aynı yaşayış biçimlerini, aynı köylü karakteristiğini tekrardan uzak kalamamıştır. Dönemin edebiyat atmosferine hâkim olan sosyal gerçekçi sanat anlayışı, Baykurt'un incelenen öykülerine birebir yansımışken, tüm anlatıların odağında ekonomik sıkıntılara vurgu yapıldığı, yoksulluk ve işsizliğin öne çıkarıldığı, büsbütün insan gerçeğini oluşturan öteki değerlerin ihmal edildiği görülmüştür. Baykurt, köy romancı/öykücülerinin çoğunda olduğu gibi çoğu zaman, "problemlere önem verip insanları bu problemler arasında bir araç gibi görm(üş), insanı merkez yaparak meseleleri açıklayacak yerde" (Kaplan 1997: 556), bütün çabasını onu çevreleyen dış şartlar üzerinde toplamıştır. Güdümlenmiş edebiyat anlayışıyla kaleme alınmış tezli öykülerinde kişi ve olaylar ikinci plana itilerek verilmek istenen iletiye odaklanılmıştır. Bu da basmakalıp kurguların, başı okununca sonu hemen anlaşılan hikâyelerin ortaya çıktığı tekdüze ve kuru bir anlatıma yol açmıştır. Fakir Baykurt'un öykülerinde gözlenen de böylesi bir basmakalıp yapısıdır.

831

Dil konusunda özentiden kaçındığı açıkça görülen Fakir Baykurt'un öykülerinde halk söyleyişlerine yer verdiği, yöresel dili ve üslubu akışkan bir şekilde kullandığı, halk türküleri ve deyişlerle metinler arası ilişki kurduğu gözlenir. Köylünün yaşamını "köyünün deyimleriyle dile getirm(iş), köylülerin belki de çoğunluk kalıplaşmış sözleri tekrarlamalarından ileri gelen anlatıma kolaylığına varm(ıştır)" (Benk 2000: 530-531). Fakir Baykurt, köydeki halkın dilini yazı dilinde kullanırken, halk arasındaki sözcükleri 'eski halk şairleri kullandı diye' ortaya çıkarmayı değil, bütün bir milletin kullandığı sözcüklerin eski olamayacağı ve genel kabul görmüş halk söyleyişlerinin kullanılmasını gerektiğine inandığı için kullanır.

1967'de itibaren *Türk Dili* dergisinde yayımlanan öykülerinde, deneme ve eleştiri yazılarında sosyal gerçekçi tutumundan bir kez bile ayrılmayan Fakir Baykurt'un metinleri iki ana ekseninde oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Türk

edebiyatının bir dönemine damgasını vurmuş olan “köy gerçekliği” iken diğeri de büyük bir toplumsal hadise olan “dış göç” ve yarattığı problemler olmuştur. Sade, akıcı, anlaşılır ve halk deyim ve söyleyişlerini yansıtan, köylü ağzını kullanan yazarın öyküleri edebî ve estetik ölçütler açısından olmasa da sosyolojik olguları teşhis açısından amacına ve doğasına uygundur. Sözü edilen dilsel özelliklerinden ötürü de Fakir Baykurt’un Türk diline önemli ölçüde katkı sağladığı gerçeğini de göz önünde bulundurmamak gerekir.

Kaynakça

- Andaç, Feridun (2000), *Anadolu Aydınlanmacısı Fakir Baykurt*, İstanbul: Evrensel Basım yayın.
- Baykurt, Fakir, “Ataç’ı Anıslar: Ataç İçin”, *Türk Dili*, 188, Mayıs 1967, s. 581-582.
- _____, “Mısır Tarlasında Bir Domuz”, *Türk Dili*, 228, Eylül 1970, s. 479-483.
- Benk, Adnan (2000), *Eleştiri Yazıları 2*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Kaplan, Ramazan (1997), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ yayınları.